

РОЗДІЛ 9

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.13 (477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/102>

КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПОВНОВАЖЕННЯ ПОСАДОВИХ ОСІБ ТА ОРГАНІВ (ПІДРОЗДІЛІВ) ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ЇЇ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

CRIMINAL PROCEDURAL POWERS OF OFFICIALS AND BODIES (DIVISIONS) OF THE STATE BORDER SERVICE OF UKRAINE IN THE SYSTEM OF ITS SERVICE AND COMBAT ACTIVITIES

Андрюшко О.В., д.ю.н., доцент,
доцент кафедри теорії права
та кримінально-процесуальної діяльності

*Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького*

Стаття присвячена визначенню нормативної моделі кримінальних процесуальних повноважень посадових осіб, органів (підрозділів) Державної прикордонної служби України в системі її службово-бойової діяльності.

В системі службово-бойової діяльності Державної прикордонної служби України чільне місце посідають функції, що пов'язані з правоохоронною діяльністю прикордонного відомства.

Нормативну модель кримінальних процесуальних повноважень посадових осіб, органів (підрозділів) Державної прикордонної служби України в системі її службово-бойової діяльності складають права та обов'язки:

- 1) офіційно виступати заявниками про кримінальні правопорушення;
- 2) право на затримання осіб, які вчинили кримінальні правопорушення;
- 3) самостійно проводити слідчі (розшукові) дії на виконання оперативними підрозділами Державної прикордонної служби України письмових доручень слідчого, дізнавача, прокурора;
- 4) спільно зі слідчим проводити (або брати участь у проведенні) негласні слідчі (розшукові) дії;
- 5) життєві заходи безпеки до військовослужбовців і працівників Державної прикордонної служби України та їх близьких родичів.

Кримінальні процесуальні повноваження посадових осіб та органів (підрозділів) Державної прикордонної служби України різноманітні і пов'язані, насамперед, з основним призначенням та завданнями цього правоохоронного органу, а саме, «На Державну прикордонну службу України покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні».

Автор доходить думки, що слід підтримати висловлену в науковій літературі ідею наділення Державної прикордонної служби України повноваженнями органів досудового розслідування, а саме створення інституту детективів на базі існуючих оперативних підрозділів Державної прикордонної служби України з наділенням їх повноважень органів досудового розслідування.

Ключові слова: Державна прикордонна служба України, правоохоронний орган спеціального призначення, службово-бойова діяльність, кримінальні процесуальні повноваження, досудове розслідування, дізнання, командири військових частин, оперативні підрозділи, детективи.

The article is devoted to the definition of the normative model of criminal procedural powers of officials, bodies (subdivisions) of the State Border Guard Service of Ukraine in the system of its service and combat activity.

In the system of service and combat activity of the State Border Guard Service of Ukraine, the functions related to the law enforcement activities of the border agency occupy a prominent place.

The normative model of the criminal procedural powers of officials, bodies (subdivisions) of the State Border Service of Ukraine in the system of its official and combat activity consists of the rights and duties:

- 1) officially act as applicants for criminal offenses;
- 2) the right to detain persons who have committed criminal offenses;
- 3) to independently carry out investigative (searching) actions for the execution of the written instructions of the investigator, inquirer, prosecutor by the operative units of the State Border Service of Ukraine;
- 4) together with the investigator, conduct (or participate in conducting) covert investigative (search) actions;
- 5) taking security measures for servicemen and employees of the State Border Service of Ukraine and their close relatives.

The criminal procedural powers of officials and bodies (subdivisions) of the State Border Service of Ukraine are diverse and related, first of all, to the main appointments and tasks of this law enforcement body, as well as, "The State Border Service of Ukraine is tasked with ensuring the inviolability of the state border and protecting the sovereign rights of Ukraine in its adjacent zone and exclusive (maritime) economic zone."

The author is of the opinion that the idea expressed in the scientific literature of giving the State Border Service of Ukraine the powers of pre-trial investigation bodies should be supported, namely the creation of an institute of detectives on the basis of the existing operational units of the State Border Service of Ukraine with their powers of pre-trial investigation bodies.

Key words: The State Border Service of Ukraine, a special law enforcement body, official combat activity, criminal procedural powers, pre-trial investigation, inquiries, commanders of military units, operational units, detectives.

Актуальність. Відповідно до ч. 1 ст. 6 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» «Державна прикордонна служба України є правоохоронним органом спеціального призначення» [1]. Вкрай важливим на сучас-

ному етапі є з'ясування правоохоронних функцій для цього правоохоронного органу. Попервах з аналізу ст. 2. «Основні функції Державної прикордонної служби України» Закону України «Про Державну прикордонну службу України»

доходимо думки, що серед основних функцій кримінальну процесуальну функцію цього органу не виділено в основному галузевому законі. Слід відмітити, що звуження кримінальної процесуальної функції органів охорони державного кордону відбулося у зв'язку зі зміною ідеології дізнання в Кримінальному процесуальному кодексі України 2012 року [2], коли дізнання перестало існувати як першочерговий етап розслідування, а набуло форми розслідування кримінальних проступків. Внаслідок чого органи дізнання за ст. 101 КПК України 1960 року [3], у тому ж числі й органи прикордонної служби, втратили свої кримінальні процесуальні повноваження. Однак аналіз інших нормативно-правових актів дає підстави стверджувати, що посадові особи, органи (підрозділи) Державної прикордонної служби України виконують окремі кримінальні процесуальні повноваження в часі реалізації службово-бойової діяльності органів охорони державного кордону.

За змістом ст. 2 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» виконання указаних функцій Державної прикордонної служби України є оперативно-службовою діяльністю. Як зазначають у своїй публікації С.І. Халимон та М.С. Пузирьов «Проте до службового обігу Держприкордонслужби все частіше входить такий термін, як «службово-бойова діяльність». У структурі Адміністрації Держприкордонслужби з'являється новий підрозділ – управління бойової та спеціальної підготовки Департаменту охорони державного кордону» [4, с. 25]. Тому в структурі службової діяльності чільне місце посідають повноваження, пов'язані з виконанням Державною прикордонною службою України правоохоронних функцій, у тому ж числі кримінальної процесуальної.

Метою цієї статті є дослідження нормативної моделі кримінальних процесуальних повноважень посадових осіб, органів (підрозділів) Державної прикордонної служби України в системі її службово-бойової діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі проблеми кримінальних процесуальних повноважень посадових осіб, органів (підрозділів) Державної прикордонної служби України у своїх працях висвітлювали Ю.П. Степанова, Д.П. Письменний, А.М. Притула, С.І. Халимон та інші. Однак систематизованого доробку з цієї тематики не існує, що потребує її окремого дослідження.

Виклад основних результатів дослідження. Аналіз чинного законодавства України дає підстави стверджувати, що посадові особи та органи (підрозділи) Державної прикордонної служби України наділені такими кримінальними процесуальними повноваженнями.

1. Офіційно виступати *заявниками* про кримінальні правопорушення (ст. 60 КПК України). Посадові особи в силу прямих вимог законодавства зобов'язані повідомляти про кримінальні правопорушення органи досудового розслідування. Так, відповідно до вимог абз. 4 ст. 85 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України командири військових частин Державної прикордонної служби України зобов'язані письмово повідомляти про виявлені ознаки кримінального правопорушення органи досудового розслідування [5].

Для оперативних підрозділів Державної прикордонної служби України, окремо указується, що «у разі виявлення ознак кримінального правопорушення оперативний підрозділ ... зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали ... до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування ...» (абз. 2 п. 7 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [6]).

Також, заявниками про злочини зобов'язані бути будь-які посадові особи Державної прикордонної служби України в силу вимог ст. 27, 396 КК України [7]. Окрему групу заявників складають *викривачі* корупційних кримінальних правопорушень (п. 16-2 ч. 1 ст. 3 КПК України [2]; абз. 17 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» [8]).

Але останні два випадки напряму не стосуються засад *ex officio* повноважень посадових осіб Державної прикордонної служби України.

2. **Право на затримання** осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. З цих повноважень розрізняємо два види повноважень:

1) на затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду, а також доручення уповноважених державних органів (ст. 205 КПК України; наказ МВС України «Порядок дій уповноважених службових осіб Державної прикордонної служби України в разі виявлення в пунктах пропуску через державний кордон України та контрольних пунктах в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї осіб, стосовно яких надано доручення, та порядок взаємодії органів охорони державного кордону з уповноваженими державними органами, які надали доручення» [9]). У вказаному Порядку указується: «доручення уповноважених державних органів (далі – доручення) – письмовий припис уповноважених державних органів Держприкордонслужби щодо проведення відносно окремих осіб (у визначених законодавством випадках та спосіб) певних процесуальних, оперативних або спеціальних заходів» [9]. Також там же уточнено, що «індекс доручення – літера українського алфавіту в базах даних системи «Гарт-1», що позначає вид доручення та дії, які службова особа органу Держприкордонслужби України повинна виконати стосовно особи, вказаної в дорученні» [9]. Окремо визначено порядок затримання засуджених, які не відбули в установленому законом порядку призначене вироком суду України покарання внаслідок збройної агресії проти України (Порядок дій уповноважених службових осіб органів Національної поліції, Державної прикордонної служби України, Державної кримінально-виконавчої служби України під час виявлення засуджених осіб, які не відбули в установленому законом порядку призначене вироком суду України покарання внаслідок збройної агресії проти України: наказ МВС України від 20.02.2024 № 471/5/106 [10]);

2) на затримання уповноваженою службовою особою Державної прикордонної служби України без ухвали слідчого судді, суду (ст. 208 КПК України; ст. 20 Закону України «Про Державну прикордонну службу України»; наказ МВС України «Порядок дій уповноважених службових осіб органів Державної прикордонної служби України під час затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, без ухвали слідчого судді або суду» [11]).

3. *Самостійно проводити слідчі (розшукові) дії* на виконання оперативними підрозділами Державної прикордонної служби України письмових доручень слідчого, дізнавача, прокурора (ч. 1 ст. 41 КПК України), а *casu ad casum* користуючись повноваженнями слідчого.

У ч. 2 ст. 41 КПК України зазначається, що «Під час виконання доручень слідчого, дізнавача, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора» [2].

Відмітимо, що «Доручення слідчого, дізнавача, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом» (ч. 3 ст. 41 КПК України) [2].

Слід підтримати висловлену в науковій літературі ідею наділення Державної прикордонної служби України повноваженнями органів досудового розслідування. Зокрема, в останній науковій праці Ю.П. Степанової сформована думка щодо «доцільності створення у структурі Держприкордонслужби підрозділів детективів, що

здійснюють оперативно-розшукові заходи і слідчі (розшукові) дії та наділені компетенцією розслідування кримінальних 8 правопорушень, передбачених статтями 201, 201-1, 201-3, 201-4, 305, 332, 332-1, 332-2, 358 КК України» [12, с. 7–8]. На наше переконання, запровадження інституту детективів у Державній прикордонній службі України є найбільш оптимальним, не потребує значних фінансових витрат, оскільки такі можуть бути створені на базі існуючих оперативних підрозділів Державної прикордонної служби України.

4. *Спільно зі слідчим проводити (або брати участь у проведенні) негласні слідчі (розшукові) дії* (ст. 41, п. 6 ст. 246 КПК України; п. 3.1 Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні) [13]. *De facto* – це давно відома форма участі оперативних працівників у слідчо-оперативних групах, а *de jure*, у законодавстві вона зараз ніяк невизначена, тому статті КПК України застосовуються за аналогією, а детально це повноваження розписується лише у підзаконних спільних наказах організаційного характеру.

5. *Вжиття заходів безпеки* до військовослужбовців і працівників Державної прикордонної служби України та їх близьких родичів, які беруть безпосередню участь у кримінальному провадженні та в ін. випадках, оскільки це міжгалузевий інститут, силами та засобами органів внутрішньої та власної безпеки Державної прикордонної служби України, а також командирів військових частин Державної прикордонної служби України (Законоу України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [14], «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [15]; Інструкція про порядок організації та здійснення заходів власної безпеки військовослужбовців і працівників Державної прикордонної служби України та їх близьких родичів та ін. [16]).

Зокрема, у п. 1.2. названої Інструкції указано, що «У цій інструкції під забезпеченням власної безпеки військовослужбовців і працівників Державної прикордонної служби України та їх близьких родичів слід розуміти систему заходів їх державного захисту від перешкоджання виконанню покладених на них законом обов'язків і здійсненню наданих прав, а також від посягань на життя, здоров'я, житло і майно зазначених осіб та їх близьких родичів у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб» [16].

А у п. 1.3 та 1.4 цієї ж Інструкції уточняється перелік осіб, які підлягають захисту: «1.3. Захисту підлягають військовослужбовці й працівники Державної прикордонної служби України, які беруть безпосередню участь відповідно у:

– кримінальному провадженні та провадженні у справах про адміністративні правопорушення;

– оперативно-розшуковій діяльності;
– виконанні вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, та прокурорів;
– контролі за переміщенням осіб, транспортних засобів, вантажів через державний кордон України.

1.4. Захисту також підлягають близькі родичі (батьки, дружина (чоловік), діти, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки), посягання на життя, здоров'я, житло і майно яких перешкоджає співробітникам Державної прикордонної служби України виконанню покладених на них законом обов'язків і здійсненню наданих прав» [16].

Висновки. В системі службово-бойової діяльності Державної прикордонної служби України чільне місце посідають функції, що пов'язані з правоохоронною діяльністю прикордонного відомства.

Нормативну модель кримінальних процесуальних повноважень посадових осіб, органів (підрозділів) Державної прикордонної служби України в системі її службово-бойової діяльності складають права та обов'язки:

1) офіційно виступати заявниками про кримінальні правопорушення;

2) право на затримання осіб, які вчинили кримінальні правопорушення;

3) самостійно проводити слідчі (розшукові) дії на виконання оперативними підрозділами Державної прикордонної служби України письмових доручень слідчого, дізнавача, прокурора;

4) спільно зі слідчим проводити (або брати участь у проведенні) негласні слідчі (розшукові) дії;

5) вжиття заходів безпеки до військовослужбовців і працівників Державної прикордонної служби України та їх близьких родичів.

Кримінальні процесуальні повноваження посадових осіб та органів (підрозділів) Державної прикордонної служби України різноманітні і пов'язані, насамперед, з основним призначенням та завданнями цього правоохоронного органу, а саме, «На Державну прикордонну службу України покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні» [1].

Слід підтримати висловлену в науковій літературі ідею наділення Державної прикордонної служби України повноваженнями органів досудового розслідування, а саме створення інституту детективів на базі існуючих оперативних підрозділів Державної прикордонної служби України з наділенням їх повноважень органів досудового розслідування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 3 квітня 2003 року № 661-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 27. Ст. 208.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013, № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 року. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1961. № 2. Ст. 15.
4. Халимон С.І., Пузирьов М.С. Службово-бойова діяльність Державної прикордонної служби України: запрошення до дискусії. *Migration & Law*. 2023. Vol. 3 (issues 5–6). С. 23–36. URL: <https://dspace.nadpsu.edu.ua/handle/123456789/4195?mode=simple>
5. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України 24 березня 1999 року № 551-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22–23. Ст. 197.
6. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.
7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
8. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
9. Порядок дій уповноважених службових осіб Державної прикордонної служби України в разі виявлення в пунктах пропуску через державний кордон України та контрольних пунктах в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї осіб, стосовно яких надано доручення, та порядок взаємодії органів охорони державного кордону з уповноваженими державними органами, які надали доручення: наказ МВС України від 23.06.2017 № 535. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1091-17#Text>

10. Порядок дій уповноважених службових осіб органів Національної поліції, Державної прикордонної служби України, Державної кримінально-виконавчої служби України під час виявлення засуджених осіб, які не відбули в установленому законом порядку призначене вироком суду України покарання внаслідок збройної агресії проти України: наказ МВС України від 20.02.2024 № 471/5/106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0256-24#Text>

11. Порядок дій уповноважених службових осіб органів Державної прикордонної служби України під час затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, без ухвали слідчого судді або суду: наказ МВС України від 10.05.2018 № 386. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0834-18#Text>

12. Степанова Ю. П. Теоретико-правові засади кримінально-правового та кримінологічного забезпечення діяльності Державної прикордонної служби України з протидії кримінальним правопорушенням: автореф. дис. д-ра юрид. наук: 12.00.08. Хмельницький, 2024. 40 с.

13. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Спільний наказ від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>

14. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3781-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 50.

15. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3782-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 51.

16. Про затвердження Інструкції про порядок організації та здійснення заходів власної безпеки військовослужбовців і працівників Державної прикордонної служби України та їх близьких родичів: наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 28.04.2004 № 354. URL: <https://iPLEX360.com.ua/npa.php?code=z0637-04>